

Kristina Riman

---

## Naznake identiteta u hrvatskom i slovenskom putopisu Ivana Macuna

U 19. stoljeću oblikuju se moderne nacije i izgrađuju se jezični korpusi pojedinih naroda. U takvom okruženju pitanje jezika, ali i nacionalnog identiteta, javlja se i među južnoslavenskim narodima. Ivan Macun slovenski je preporoditelj koji je pristajao uz ilirsku ideju Ljudevita Gaja o integraciji slovenskog i hrvatskog jezika. U radu se promatraju dva putopisa Ivana Macuna koja su osobito poticajna za razmatranje pitanja autorovog odnosa prema vlastitom identitetu. Autor se otkriva kroz usporedbe s identitetima i kulturama drugih koje promatra i opisuje, iskazujući kroz svoje viđenje ljudi i prostora i svoju sliku. Drugi pristup razotkrivanju autorovog identiteta proizlazi iz primjene teorije recepcije pri razmatranju radova pisanih za slovensku i hrvatsku publiku. Analizom dvaju njegovih putopisa nameće se zaključak da je Macun svjestan svojega slovenskog identiteta, ne poistovjećuje se s ostalim južnoslavenskim narodima, ali naglašava važnost njihovog međusobnog povezivanja.

Ključne riječi: Ivan Macun, jezik, putopis, identitet

## The Indications of Identity in the Croatian and Slovene Travelogues of Ivan Macun

*In the 19<sup>th</sup> century the modern nations were shaped and the language corpora of individual nations were built. In such an environment, the question of language and national identity appeared among the South Slav peoples, too. Macun was a Slovene reformer who espoused the Illyrian idea of Ljudevit Gaj about the integration of the Slovene and Croatian languages. In this paper we look at two travelogues by Macun that are particularly inspiring for the consideration of questions of the author's relationship to his own identity. The author reveals himself through comparisons with other identities and cultures that he observes and describes, expressing his image through views on people and space. Another approach to uncover the author's identity is derived from the application of the theory of reception when considering a work written for the Slovene and Croatian audience. The analysis of his two travelogues leads to the conclusion that Macun was aware of his Slovene identity and he did not equate himself with other South Slav peoples, while he emphasized the importance of their interconnection.*

Keywords: Ivan Macun, language, travelogue, identity

---

**Correspondence address:** Kristina Riman, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za odgojne i obrazovne znanosti, Ivana Matetića Ronjgova 1, 52100 Pula, Hrvatska, e-mail: kristina.riman@gmail.com

## Navajanja identitete v hrvaškem in slovenskem potopisu Ivana Macuna

*V 19. stoletju so se oblikovale moderne nacije in jezikovni korpus posameznih narodov. V takšnem vzdušju se je jezikovno vprašanje, kot tudi narodna identiteta, prebudila tudi med južnoslovanskimi narodi. Ivan Macun je bil slovenski narodni buditelj, ki je podpiral ilirsko idejo Ljudevita Gaja o integraciji slovenskega in hrvaškega jezika. V delu se analizirata dva Macunova potopisa, ki sta predvsem spodbuda za razmišljanje o vprašanju avtorjevega odnosa do lastne identitete. Avtor se odkriva skozi primerjavo z identiteto in kulturo drugih, ki jih gleda in opisuje ter na ta način izkazuje svoj vidik ljudi, prostor in svojo podobo. Drugi pristop odkrivanja avtorjeve identitete pa izhaja iz primerjave teorije recepcije pri analizi pisanih del za hrvaško in slovensko občinstvo. Z analizo dveh potopisov lahko sklepamo da se Macun zaveda svoje slovenske identitete, ne enači se z ostalimi južnoslovanskimi narodi, vendar poudarja pomembnost njihovega medsebojnega povezovanja.*

*Ključne besede: Ivan Macun, jezik, potopis, identiteta*

---

### 1. Uvod

U 19. stoljeću, u razdoblju romantizma u Europi, oblikuju se moderne nacije, formiraju se narodni jezici i ustanovljuju političke granice. Bilo je to vrijeme građanskih pokreta nacionalnoga buđenja i prijelaza iz feudalnog u kapitalističko društvo. U takvom su ozračju europske zemlje izgrađivale i usustavljivale svoje jezične korpuse. Slavistika je u to vrijeme bila mlada znanost koja je tek trebala upoznati predmet svojeg istraživanja, sakupiti građu i razvrstati je.

Slavenski jezici govorili su se na širokom zemljopisnom području, obuhvaćali su velik broj govornika i objedinjavali velik broj kulturno različitih značajki. To je područje zapadnoeuropskim narodima bilo nepoznato, egzotično i dojmljivo. Ne čudi, stoga, što je njemački filozof Johann Gottfried Herder pisao o Slavenima kao nepoznatom i egzotičnom narodu. Herder je, međutim, za cijelu Europu, pa tako i za slaviste, značajan po svojoj ideji o jeziku kao socijalnom fenomenu koji je povezao s narodom kao posebnom individuom. Iako su pojedinci koji čine narod povezani običajima, tradicijom, mitologijom, religijom i usmenom književnošću, Herder je insistirao da je upravo jezik onaj faktor koji pojedince kojima je to materinski jezik najbolje povezuje u zajednicu koja se zove narod.<sup>1</sup>

Herderovu teoriju o jeziku kao kriteriju u raspoznavanju naroda preuzeo je Nijemac August Ludwig Schlözer. On je promotrio slavenske govore pa je, s obzirom na jezične značajke slavenskih govornika, ustanovio koji sve slavenski narodi postoje. Schlözer je izvršio utjecaj na Josefa Dobrovskog, češkog jezikoslovca kojeg su smatrali »ocem slavenske filologije«. Preuzeo je i nadopunio Schlözerovu podjelu slavenskih jezika, pri čemu je, naravno, smatrao da govoreći o jezicima govori o narodima (Katičić 2001; Zajc 2006, 22). Na Dobrovskijeve

se teorije oslonio slovački jezikoslovac Pavel Josif Šafarik, koji je pokušao dati cjeloviti povijesni pregled slavenskih jezika i književnosti.<sup>2</sup> Novu dimenziju u promatranju slavenskih jezika dao je Jan Kollar koji je pisao o imenima, podrijetlu i povijesti slavenskog naroda i njegovih plemena, te iznosi ideju o političkom udruživanju slavenskih naroda, odnosno o jednom književnom jeziku za sve Slavene (Zajc 2006, 33–34).

Anita Peti-Stanić propituje odnos jezične zajednice i ističe neprimjerenost njezinog izjednačavanja s narodom. Kriteriji za određivanje neke zajednice kao jezične zajednice potrebni su za tumačenje povijesti južnoslavenskih jezično-standardizacijskih procesa. Načelno, južnoslavenski se narodi mogu smatrati književnojezičnom zajednicom ako je glavni kriterij njezinoga određenja sporazumijevanje. Zaključuje da su se ti jezici mijenjali jer su uglavnom povezivali zajednice kojima je to povezivanje bilo potrebno, najčešće radi golog opstanka (Peti-Stanić 2008). U kontekstu mađarizacije i germanizacije, procesa koji su se intenzivno provodili u hrvatskim i slovenskim zemljama u 19. stoljeću, upravo se inzistiranje na zajedničkome jeziku činilo dobrom strategijom kojom slavenske zajednice mogu zadržati svoju samostojnost unutar vladajućih naroda.

Miroslav Hroch govori o procesu nastajanja nacije, pri čemu posebnu pozornost poklanja »malim nacijama«, neravnopravnim, najčešće potlačenim etničkim grupama, kao što je to bio slučaj sa slavenskim zemljama u okviru Austro-Ugarske Monarhije. Naciju, pri tome, definira kao veliku društvenu rupu koju karakterizira kombinacija nekoliko vrsta odnosa, a njezino nastajanje (kod »malih naroda«) započinje nacionalnim buđenjem kod grupe intelektualaca koji se bave kulturom, poviješću i jezikom potlačenog naroda (Hroch 2006).

Problemom jezika, njegovog usustavljanja i određenja u 19. stoljeću bavili su se i slovenski i hrvatski teoretičari. Jezično je određenje za njih bilo središte nacionalnog interesa jer je predstavljalo potvrdu njihovog nacionalnog identiteta. Najveću zaslugu u stvaranju standardnog književnog jezika, ali i očuvanju i širenju ideja o ujedinjenju svih Hrvata na temelju ideje o hrvatskom nacionalnom jedinstvu imao je Ljudevit Gaj. Prihvativši bezrezervno ideju o ujedinjenju svih Slavena, Gaj je očekivao da će se ovom sveslavenskom pokretu pridružiti i ostali Južni Slaveni. U *Kratkoj osnovi horvatsko-slavenskog pravopisanja* Gaj je konstatirao postojanje zasebne slovenske individualnosti te je računao na sudjelovanje Slovenaca u ostvarenju sveslavenske ideje (Gaj 1830, 43). Međutim, 1830. godine se u preporodnim gibanjima u slovenskim pokrajinama javljaju različite orijentacije koje su izazvale prepirke oko oblikovanja jedinstvene latiničke grafije i oblikovanja slovenskoga standardnoga jezika. Preporoditelji iz Koroške i Štajerske bili su skloni povezivanju s hrvatskim susjedima i težili su integraciji, naročito radi brojčane nadmoći Nijemaca i sve jače germanizacije (Stančić 1989). U tom nastojanju posebno su se istakli: Stanko Vraz,<sup>3</sup> Davorin Trstenjak,<sup>4</sup> Oroslav Caf, Krunoslav/Štefan Kočevar, Franc Miklošič, Josip Muršec, Josip Dobronič, Urban Jarnik, Matija Majar, Jurij Kobe, Jakob Krašnja, Matej Ravnikar i kasnije, Ivan Macun.

Budući da su navedeni autori prepoznali ideju o mogućnosti jezične integracije sa susjednim, hrvatskim narodom i zalagali se za nju, zanimljivim se činilo promotriti koliko je ta ideja ostavila traga u njihovom literarnom stvaralaštvu. Naime, ako se kao polazište uzme temeljna Herderova ideja da je jezik kritični faktor na temelju kojeg se prepoznaje i definira pojedini narod, tada bi se iz konkretnih radova pojedinih autora trebalo moći iščitati njihov identitet s obzirom na pripadnost određenom narodu.

Osobni identitet se temelji na ideji o jedinstvenosti svakog pojedinca i na njegovoj različitosti od drugih ljudi. On se temelji na tome kako svaki pojedinac vidi sebe, a za to je potrebna i usporedba s drugima. Prema teoriji socijalnog identiteta, članstvo u grupi kod pojedinca se javlja osjećaj pripadnosti. Nacionalni identitet je važan dio socijalnog identiteta koji proizlazi iz osjećaja pripadnosti određenoj nacionalnoj skupini (Phinney 1990). Postoji nekoliko teorija koje pokušavaju objasniti izvore i doživljaj nacionalnog identiteta. Zajednički nazivnik modernista je njihovo uvjerenje u modernost nacija i nacionalizma; kod etno-simbolista to je naglasak kojeg stavljaju na svoja objašnjenja etničkih prošlosti i kultura; na kraju primordialistima zajednički nazivnik je njihovo uvjerenje u dugotrajnost i prirodne osnove nacija (Özirimli 2000).

U ovom smo radu odabrali dva putopisa Ivana Macuna, Slovenca koji je zagovarao jezičnu integraciju s Hrvatima i koji je dobar dio života proveo izvan svoje domovine Slovenije, kao primjere tekstova na kojima ćemo provjeriti svijest o identitetu i pripadnosti autora slovenskoj zajednici ili široj, panslavističkoj ideji. Odabrali smo tekstove autora koji je u povijesti prepoznat kao preporoditelj i u tom smislu valja podsjetiti na razmišljanje Miroslava Hrocha o formiranju nacije kao o djelovanju pojedinaca čije domoljublje polazi od svijesti o pripadnosti jednoj većoj zajednici; *patriotima* koji su najviše razvili nacionalnu svijest i bili spremni aktivno nacionalno djelovati. Procjenjujući koji su to objektivni odnosi koji su utjecali na intenzitet širenja nacionalne svijesti, Hroch navodi da ih se može identificirati samo neizravno, kroz ponašanje i djelovanje određenih osoba (Hroch 2006). Nadalje, Joep Leerssen smatra književne tekstove značajnim medijem pri oblikovanju i širenju nacionalnih stereotipa. Devetnaesto stoljeće ističe kao doba procvata nacionalnog mišljenja i u skladu s time upozorava da su filolozi književnost držali istinski govorom duha naroda. Pri tome, Leerssen naglašava da treba uzeti u obzir kontekst književnoga teksta, ali i ciljanu publiku (Leerssen 2009a; Leerssen 2009b).

Ivan Macun rođen je 23. siječnja 1821. u Trnovcima. Gimnaziju je završio u Mariboru, nakon čega je u Grazu studirao filologiju i pravo. Kao profesor je podučavao u srednjim školama u Celju, Trstu, Zagrebu, Ljubljani i Grazu. Pod utjecajem Stanka Vraza, za kojega je sakupljao narodne pjesme, došao je u dodir s ilirizmom. Propagirao je slovenski jezik. Pisao je školske udžbenike, stvarao slovensku jezičnu terminologiju, pisao je jezikoslovne i kulturno-političke članke koje je objavljivao u slovenskom, hrvatskom i njemačkom tisku. Umro je u Grazu 1883. godine.

Godine 1850. izdao je prvi dio antologije južnoslavenske književnosti *Cvetje slovenskiga pesništva*. U uvodu je objavio kratak pregled poezije, a osim toga djelo sadrži stručne rasprave, narodne pjesme, pjesme Prešerna, Vodnika i drugih slovenskih, hrvatskih i srpskih autora. Djelo je dobilo negativne kritike, u prvom redu Metelka i Bleiweisa, zato nikada nije bilo priznato kao školsko gradivo. Nakon ovog izdanja Macun je objavio i nastavak na hrvatskome jeziku *Kratko krasoslovje o pesništvu* 1852. godine u Zagrebu. Naime, Macun je niz godina djelovao kao profesor klasičnih jezika u Hrvatskoj.<sup>5</sup>

Njegovo najtrajnije i za Štajerce najznačajnije djelo je *Književna zgodovina Slovenskega Štajerja*, koje je izdao u Grazu 1883. godine. U njemu navodi pisce koji su živjeli i stvarali u Štajerskoj.

Macun je u djelu *Cvetje slovenskiga pesništva* po uzoru na njemačku romantičarsku poetiku u slovenski jezik uveo nov, širi pojam lirike. Po njegovom je mišljenju za lirske pjesme značajno to da pjesnik ispovijeda svoje unutrašnje osjećaje i da su u prvom redu namijenjene pjevanju, odnosno da ih se može pjevati. U Beču je izdao djela *Kratka slovnica jezika gerčkoga* i *Kratka slovnica jezika nemačkoga* (Šlebinger 2009).

Znatan utjecaj na Macuna imao je Stanko Vraz, pa je u duhu ilirske ideje Macun napisao i niz radova na hrvatskom jeziku. Tako je u hrvatskom časopisu *Naše gore list* objavio prikaz svojega putovanja u Sloveniju pod naslovom *Prizor slovenskoga žitja u Bliedu*, a u ljetopisu Slovenske matice objavio je putopisni tekst na slovenskom jeziku, *Pogled v Pohorje*.<sup>6</sup>

## 2. Prizor slovenskoga žitja u Bliedu

Putopisni tekst *Prizor slovenskoga žitja u Bliedu* Macun je objavio u zagrebačkom zabavno-poučnom časopisu *Naše gore list*. S obzirom na naslov teksta, a i završnu rečenicu *To ti je prizor slovenskoga žitja u Bliedu* (Macun 1861b, 234), očekivalo bi se da će autor pisati o ljudima koji žive na Bledu. Međutim, s obzirom na vrijeme u kojem je tekst nastao, ne iznenađuje što se, iako ima i putopisnih dionica, ovdje u prvom redu radi o domoljubnom tekstu, izvještaju s putovanja čiji je cilj domoljubna misija susreta sa sunarodnjacima i istomišljenicima. Budući da je cilj putovanja istaknuti slovenstvo i (jugo)slavenstvo, autor je iskoristio svaku priliku za isticanje ljepote slovenskih zemalja, njihove prošlosti i uglednih sunarodnjaka domoljuba.

Na samome početku teksta stoji vremenska odrednica »U sried kolovoza 1861«, koja je kasnije još točnije navedena, pa proizlazi da je autor na putovanje krenuo 14. kolovoza. Kao neposredan povod za putovanje, a time i pisanje izvještaja s tog putovanja, autor pomalo nejasno navodi najavu događanja na Bledu, koji će biti u neposrednoj vezi s idejama panslavizma. Pri tome Macun navodi i svoju političku i domoljubnu motivaciju. Autora je zametalo što su se javili »svi oni mazači, ogovarajući nas Jugoslavene, a napose Slovence« (Macun 1861a, 224), pa je odlučio putovati na Bled.

Bilo je teško ustanoviti o čemu se zapravo radilo jer je to, iz današnje vizure povijesti, ne osobito poznat događaj. Riječ je, naime, o »Vseslovenskom shodu«, susretu kojega je, po svemu sudeći, organizirao dr. Lovro Toman, državni poslanik i odvjetnik iz Radovljice. Na susretu se slušalo domoljubne pisce i pjesnike, a najboljima bi se dao lovorov vijenac. Toman je želio od Bleda napraviti »slovensku Olimpiju«, a susreti bi se odvijali svake godine. Događanju su bili nazočni narodnjaci iz okolice Ljubljane, Kranja, Trsta i ostalih krajeva u kojima je postojalo preporodno gibanje (Dežman 2004, 365).

Ovim se tekstom Macun otkriva kao rodoljubni putopisac koji najavljeno putovanje poduzima kako bi branio stavove Slovenaca. Time autor zapravo najavljuje patriotski dopis u kojem se može očekivati isticanje važnosti služenja domovini. To se može tumačiti potrebom da se u samoj najavi putovanja stvori u obzoru čitateljskog očekivanja pojam Hrvatske, ali i pojam južnog slavenstva. Time se vidokrug čitateljeva iskustva, ukoliko ima užu percepciju i identifikaciju sebe kao Hrvata, širi na shvaćanje i promatranje autora, koji se deklarira kao Slovenac, a i sebe, kao pripadnika južnoslavenske zajednice.

Želeći s njim uspostaviti što bliskiji odnos i zainteresirati ga za svoju temu, Macun se obraća čitatelju. To, međutim, nije klasično komuniciranje, već su to motivacijska pitanja koja autor postavlja samome sebi u ime pretpostavljene publike. Iako jasno kaže da putuje na Bled, iz čega bi logično proizašlo da se radi o mjestu, Macun ima potrebu postaviti pitanje na neobičan način, kao da putopis namjenjuje čitatelju koji za njegovo odredište nikada nije ni čuo: »A šta je Blied? Pak gdje je taj Blied? pitat će čitatelj, koj bude opazio taj opis« (Macun 1861a, 224). S obzirom na prethodni odjeljak u kojem ističe da ga smeta to što netko ogovara Slovence, jasno je da se Macun osjeća u prvom redu pripadnikom slovenskoga naroda, iako je svjestan onih ideja koje govore da bi se svi južni Slaveni trebali ujediniti pa koristi termin Jugoslaveni. Iz njega izbija nacionalni ponos prema ljepotama svoje zemlje već u nastavku teksta u kojem se nude osnovne informacije o njegovom odredištu: »Blied ti je selo ležeće tik jezera... rajski prediel, prvi i najkrasniji perivoj Kranjske zemlje, ležeći kojih pet urah na istoku od Triglava, kneza slavenskih gorah« (Macun 1861a, 224). Autor nudi geografske odrednice za snalaženje onim čitateljima koji nisu za Bled nikada čuli, ali pretpostavlja da im je poznato gdje se nalazi Kranjska zemlja i Triglav, planina koju smatra poznatom među svim Slavenima pa ju naziva »knezom slavenskih gorah«. U ovoj metafori može se naslutiti Macunova sklonost uvažavanju elemenata slovenskog, odnosno slavenskog folklora i mitologije utoliko što je Triglav ime troglavog božanstva iz slavenske mitologije.

U nastavku, tekst obiluje informacijama o političkoj situaciji u Sloveniji u vrijeme Bachovog apsolutizma. Navodi opasnost od germanizacije, koja je stalno prisutna u slovenskim krajevima, pa navodi kako postoji mogućnost da će »jato njemačkih gavranah priljetiti sa zastavom njemačkom te pozobati slovenske piliće« (Macun 1861a, 224). Iako je ilirski pokret nastao u prvom redu kao hrvatski

otpor mađarizaciji, ne čudi autorova potreba da svakom prilikom napadne tuđinskog vladara koji provodi germanizaciju na slovenskim prostorima. Macun se legitimira kao Slovenac, a iako je upoznat s ilirizmom, prilikama u Hrvatskoj i opasnosti od mađarizacije, logično je da ideje o jedinstvu i slobodi formulira na onaj način koji mu se čini prihvatljivim za krajeve kojima prolazi, a koje muči germanizacija. Osim toga, takvi se postupci mogu tumačiti i kao želja autora da djeluje na horizont očekivanja svoje publike utoliko da uzmu u obzir da se i ostali južnoslavenski narodi muče s istim problemima koje imaju i oni.

Ovdje, ujedno, autor nudi malo cjelovitije objašnjenje razloga svojega putovanja, koje je upućenom čitatelju njegova vremena po svemu sudeći bilo jasno, ali je današnjem recipijentu, neupućenom u politička zbivanja druge polovice 19. stoljeća, potpuno nejasna. Iz toga proizlazi da je Macun o svojem putovanju pisao u prvom redu kao novinski izvjestitelj. U svojem se izvješću Macun predstavlja kao slovenski rodoljub, koji želi sudjelovati u političkim zbivanjima svojega vremena, ali želi i publiku uputiti u njih, pogotovo ako se odvijaju u njegovoj domovini.

Autor nije jasno naznačio odakle započinje putovanje, ali na kraju putopisa piše »istim se putem vratismo u bielu Ljubljanu« što znači da je slovenska prijestolnica vjerojatno bila i mjesto početka njegovog putovanja. Tek navodi da su sjeli »na kola pak u Kranj, što ga Njemci zovu Krainburg, a mjestance ležeće baš kano na klisurastoj rti medju Savom i utičucom u nju Kokrom, iliti Kukrom, koje nekad imadjaše u sebi gospodare zemlje kranjske« (Macun 1861a, 224). Pri tome nije osobitu pozornost posvetio opisu krajolika, već je naglasio strašnu vrućinu radi koje su se kupali u »Kukrinom koritu«. Govoreći o nastavku putovanja prema Kranju, Macun navodi još jedno mjesto koje su posjetili. Radi se o spomeniku slovenskom pjesniku Prešernu za kojeg autor piše: »po cieni prvom možda pjesniku liričnom, pisavšem kojim nariječjem jugoslavenskim. Napis izrazuje kako si je želio što mu udes i podieli, da v domači mu zemlji truplo leži« (Macun 1861a, 224) Od putopisa je logično očekivati da će prikaz putovanja biti takav da čitaoci mogu pratiti njegov tijek. Međutim, nejasno je gdje se nalazi spomenik Prešernu koji Macun spominje, jer je spomenik ovom slovenskom velikanu, koji još i danas stoji u Ljubljani pred franjevačkom crkvom, podignut nekoliko godina nakon objave ovoga teksta. Najvjerojatnije se radi o posjetu Prešernovom grobu u Kranju jer, iako to nije naglašeno, impresivni nadgrobni spomenik postavljen je već 1852. godine. Ovakva nedorečenost u opisu putovanja u raskoraku je i s početnim autorovim obraćanjem publici. Iz početnog pitanja »A šta je Blied?« autor po svemu sudeći ne očekuje da je pojam u vidokrugu očekivanja njegove publike, te da ga ondje tek treba uvesti, a s druge strane propušta točnije opisati i ispriopovijedati trenutke putovanja koji bi pretpostavljenim čitateljima, barem iz današnje perspektive, mogli biti još manje poznati. Možda bi trebalo uzeti u obzir da Macun piše o pjesniku kojeg smatra jednim od najboljih slovenskih lirskih pjesnika, ali i južnoslavenskih pjesnika uopće, pa postoji mogućnost da

su rodoljubi, koji o ovom putovanju čitaju, dobro upoznati sa svim zbivanjima vezanim uz Prešerna. Načinom na koji piše o njemu Macun sebe, ali i Prešerna, s hrvatskom publikom povezuje pojmom jugoslavenstva, pa stoga pjesnikove riječi ne citira na ilirskom (hrvatskom) jeziku, već na njegovom materinskom, slovenskom, što je sve u skladu s ondašnjim jezičnim i narodnosnim prilikama.

Nakon, čini se, cjelodnevnog putovanja, pri čemu se o samom putu zapravo i ne doznaje mnogo, slijedi opis noći u gostionici. Putnike je pri odlasku na spavanje omeo dolazak bečkih, gradačkih i praških studenata koji su iz Ljubljane također putovali na Bled. Isticanje upravo ovih gradova ponovno je u službi podsjećanja na razdoblje u kojem žive, a koje je obilježeno preporodnim gibanjima, kao i na misiju koju si je autor zadao. Spomenuti su gradovi bili žarišta romantičarskih misli i ideja koje su slavenski (hrvatski i slovenski) studenti koji su se ondje školovali upijali i izvještavali inteligenciju u domovini o njima.

Ističući jezike koji su se čuli u njihovom međusobnom čavrljanju, autor spominje i neke svoje suvremenike, označujući ih inicijalom: »Tu biaše glas mladoga slovenskoga pjesnika K., pa opet feuletoniste Z., štono je kratkimi nu ostrimi riečmi opisao u Novicah mučitelje Slavenah na državnom saboru u zavjetju Hainovim« (Macun 1861a, 224). Sve njih suvremeni čitatelji, koji se kreću u istim krugovima kao i autor, mogu prepoznati. Tek dvojicu spominje imenom: prof. Mandelca<sup>7</sup> i Erjavca,<sup>8</sup> »jedina zastupnika prem Slovenca svih onih što su obećali bili, da će doći iz Hrvatske« (Macun 1861a, 224). Iz toga proizlazi da su se Slovenci u Hrvatskoj poznavali i međusobno komunicirali upravo po nacionalnoj osnovi. Po svemu sudeći, dijelili su slične ideje i razmišljali o zajedničkim aktivnostima. Iz ovoga se može zaključiti i da su, unatoč deklarativnom zajedništvu, Slovenci nedovoljno složni kada negdje trebaju javno istupati i braniti svoje stavove. Također, možemo zaključiti da nitko od autorovih suputnika nije Slovenac koji živi u Hrvatskoj jer bi on to, bez sumnje, istaknuo.

Sljedeća postaja bila je u Radoljici (Radovljici). Pišući o tom mjestu, autor ponovno ističe njegov njemački naziv. Opisujući ovo *starodavno* mjestašce, Macun govori o prirodi koja ga okružuje i konačno opis koristi u funkciji prikaza putovanja. Način na koji piše o pejzažu ukazuje na to da je putopis romantičarski jer, nakon što geografski točno opiše položaj mjesta, navodi i motive slavne prošlosti i sadašnjosti:

To su ti sjedišta starih slovenskih bogovah, probudivši nam Vodnika, Prešerna, Kopitara, Tomana i ine; tu je narav u svemu veličanstvu, to su čuvari slovenskoga duha, slovenske narodnosti; među njimi bo najkrepčiji bila dio golemoga nekada, nu sada na sjeveru malo ne do gorah stegnutog slovenstva (Macun 1861a, 225).

Ovdje Macun jasnije upozorava na elemente slovenske mitologije na koje je diskretno ukazao spominjući Triglav kao kneza slavenskih gora, a na koje će još upozoravati kada bude pisao o Bledskom jezeru.

Macun s društvom nastavlja put uz Savu Dolinku i stiže do mjesta s kojeg vide cilj svojega putovanja: »evo ti pred nami u svoj milini bliedsko jezero, cilj naših željah, alem dragi kamen slovenske, možda i sveslavenske zemlje« (Macun 1861a, 225). Dalje slijedi kratak opis jezera i staroga Bledskoga grada koji se nalazi na stijeni iznad jezera. Tom opisu dodaje još jedan: »A kao najveća krasota toga jezera na zapadno-južnoj strani kano labud u busenu stoji klisura siva i na temenu joj biela crkvice, kipeća u zrak poput dima dižućega se od žrtve k nebu« (Macun 1861a, 225). Promatrajući ljepotu pejzaža koji ga okružuje, Macun se prisjeća najpoznatijeg slovenskog pjesnika, Franca Prešerna koji »u liepoj slovenskoj pripoviesti Krst pri Savici na kratko opisuje tu pokrajinu, dodavši prije, šta je Črtomira, paganskoga branitelja Slovenstva vodilo, da ide na taj otok, gdje već onda bijaše hram, posvećen Živi, boginji ljubezni« (Macun 1861a, 225).

Nakon što je čitatelja upoznao s prirodnim ljepotama, autor se usmjerava prema gradiću koji se smjestio na obali jezera. Macun ističe da se radi o turističkom mjestu: »Svake godine dolaze amo gosti, da ozdrave ili se okriepu više od prekrasne naravi nego li od toplicah sa mlačnom vodom oko 18 gradih« (Macun 1861a, 226). Slijedi izvještavanje o putu kojim se kreće tako što nabraja kuće kraj kojih prolazi (»Prešernova kuća, Riklov zavod hydropatični, drvena palačica na svajcarsku, Mallnerova kuća, Niemeyerova vila«). Iz komentara o pojedinim zgradama, koji se odnose na stanare ili njihove goste, može se pretpostaviti da je Macun dobro upoznat sa zbivanjima u tom mjestu ili se usput informirao kod lokalnog stanovništva.

Autorovo društvo srelo je skupinu seljaka iz Bohinja. To je Macunu poslužilo za isticanje još nekih prirodnih ljepota poput slapa Savice, ali i izgleda i osobitosti ljudi: »/... / gledajući krasni uzrast gorostasnih tih junačkih gorenacah bohinskih, morao bih priznati, da u takova naroda imade duševne i tielesne snage« (Macun 1861a, 226). Iako u tekstu ne obraća posebnu pozornost prikazu ljudi, Macun na još jednom mjestu ističe karakteristike slovenskoga naroda koje se odnose na pobožnost, a iskazane su u primjedbi »prispiedsmo u selo Bliedsko sa župnom crkvom, dubkom već napunjenom pobožnoga svieta« (Macun 1861a, 226).

Skupina djevojaka i momaka došla je pozdraviti Lovru Tomanu, slovenskog pjesnika kojeg je Macun s društvom već želio pozdraviti, ali ga nije bilo kod kuće. Ovdje se autor ponovno obraća pretpostavljenoj publici, iz čega se nedvojbeno može iščitati da se obraća hrvatskoj publici: »Pozdrav biaše dvojak; jedno pjesma i to čuj svieta hrvatski – pjesme štokavske kano: Ja sam Slavjan, slavski sin; prodrieše dakle ove pjesmice spojene sa krasnimi hrvatskimi napjevi čak do zabutih tih, najzapadnijih stranah jugoslavenstva!« (Macun 1861a, 226)

Drugi dio putopisa autor je posvetio Lovri Tomanu s kojim su se našli na Bledu. Autor ističe zdravicu Tomanu:

Pisac ovih redakah zahvalnicu napije g. Tomanu u ime svih sabranih u veselom tom društvu, primamljenih jedno krasotom rajskoga toga slovenskoga predjela a drugo

slavenskim čuvstvom, da se razveselimo jednom slavenski; te misli da će svi prisutni jednoglasno pristati uz njegovu zdravicu, koju u ime članovah g. Tomanu jedno kano nekakom domaćinu a drugo kao narodnom našem zastupniku napija; kano domaćinu, koji napivši se iz rajske gorenske zemlje pjesničkoga duha, liepo nas napije u svojoj domovini; a kano zastupniku narodnom, budući da je on jedini napio se slavenskoga mlika izmedju svih poslanikah, da zastupanju u Beču poslaviše ih; a tim da ga veća hvala ide, što je on jedini stojeći kano tvrda skala, kojano će i u buduće biti kano što dosada, štit, dika i nada kranjske; pa recimo slovenske zemlje (Macun 1861b, 233).

Zanimljiv se čini način na koji autor govori o sebi i svojoj zdravici. Ovakvim prepričavanjem u 3. licu gubi se neposrednost pričanja i mogućnost da se čitalac poistovjeti s pripovjedačem, kao što je to bilo moguće u onom dijelu teksta u kojem se autor obratio čitatelju ističući svoj dojam, što je omogućilo poistovjećivanje obzora očekivanja pripovjedača i čitatelja. Ovdje autor radi odmak što može biti u cilju poistovjećivanja autora, lika i pripovjedača, ali i mijenja kut promatranja u čitatelja koji se više ne može poistovjetiti s autorom teksta na onaj način na koji je, u nekim prethodnim trenucima, mogao. Također, vrijedilo bi promisliti o jeziku na kojem je Macun doista održao zdravicu, za razliku od jezika na kojem piše. Budući da piše za hrvatsku publiku, djelo koje će biti objavljeno u hrvatskom časopisu, logično je da će ga pisati na hrvatskom jeziku. Mogućim se čini da je Macun svoj zapisani govor preveo sa slovenskoga jezika, što bi bilo logično. Naime, ako je u slovenskoj zemlji, na slovenskom govornom području, jasno je da će, kao Slovenac, koristiti svoj materinski jezik kako bi izrazio poštovanje svojem zastupniku u neprijateljski nastrojenoj njemačkoj skupini u austrijskom Saboru. U ovoj se zdravici Macun očituje i s obzirom na svoj nacionalni identitet. Tijekom cijelog djela, uz manja odstupanja, Macun ističe svoje slovenstvo, ali u kontekstu slavenstva. Ovdje Macun ističe kranjsku zemlju i slovenskog poslanika u Beču. Bez obzira što Macun u govoru ne zaboravlja slavenstvo, on u prvom redu piše o Sloveniji, a moguće je i da je originalni, slovenski govor ne samo preveo, nego i preradio za širu, slavensku publiku, utoliko što hrvatskoj publici neće biti naročito zanimljivo izviješće s putovanja koje je poduzeo Slovenac radi veličanja slovenstva i slovenskih interesa. Međutim, ako se te čitatelje u svakom trenutku podsjeti da su Slovenci i Hrvati slavenska braća, ovakvo izviješće može biti zanimljivo i može potaknuti publiku da zaželi osjetiti isto zadovoljstvo potaknuto borbom za zajednički, slavenski cilj, te na neki teško uhvatljiv način doprinosi osjećaju bliskosti tih naroda, što, jasno, nije zajedništvo, ali je svakako više od samog geografskog položaja koji ih definira kao susjede.

Nakon zdravice Tomanu, uslijedila je zdravica Janezu Bleiweisu koju je, po svemu sudeći, izrekao netko drugi, a ne putopisac, inače se pretpostavlja da bi i ona bila detaljnije prepričana u tekstu. Zdravice i govori koje je Macun u ovome tekstu još opisao obiluju isticanjem slovenstva i slavenskih ideja, pa cjelokupni tekst dobiva predznak političkog programa koji je upakiran u putopisni tekst. Naročito to do izražaja dolazi u Tomanovom govoru u kojem izlaže o temi koja se tiče hrvatskog naroda. On govori o »literaturi Jugoslavenah«, spominje

đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera, utemeljitelja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i nastavlja: »I nas Slovenacah plemeniti Mecenat nije zaboravio, pozvao je i nas u maternji njezin naručaj« (Macun 1861b, 233).

Macun piše o pejzažu u romantičarskom duhu, opisuje noćni ugođaj na jezeru ističući, pri tome, domoljubne motive: »Sunca nestane, zvijezde krugom kruže pred očima, pjesme ore se, društvo diše svetim nadahnutjem slavenskim, a jezero mirno sluša sva ta čudesa / ... /« (Macun 1861b, 234) Pišući o vožnji jezerom, Macun se ne zadržava samo na mitološkoj prošlosti Slovenaca, već podsjeća i na relativno nedavnu prošlost: »Ovaj ti je križ na onom mjestu stavljen, gdje je ženska svjetina bliedska koncem ljeta 1812. prepriečila Francuzom i kukavnim izdajicam domaćim, hotećim na otok, da na korist francuzke vlade opliene bogatu riznicu« (Macun 1861b, 234). Ovim prisjećanjem na događaje iz neposredne prošlosti podsjeća se na domoljublje koje je postojalo u slovenskom narodu i prije preporodnih gibanja, kad su se Slovenke suprotstavile Francuzima. Također, ovo je i prilika da se, neizravno, nešto kaže o ženama koje žive na području Slovenije, a koje su, po svemu sudeći, odlučne i hrabre u obrani svojeg zavičaja, ali i pobožne jer su se ustale u obranu crkvenoga blaga.

Ovaj putopis Ivana Macuna predstavlja patriotski dopis kojim se ovaj rodoljub, po nacionalnosti Slovenac, javio u hrvatskom časopisu. Prikazujući svoje putovanje, Macun osobito ne usmjeruje svoju pozornost na itinerarij, niti na krajolik kojim putuje, već je u usredotočen na svoju misiju, sveslavenski susret na kojem će susresti druge slavenske, u prvom redu slovenske rodoljube. U skladu s tim zadatkom, Macun primjećuje samo ono što se može tumačiti kao dokaz ili svjedočanstvo patriotizma, bilo da se radi o mitološkoj ili stvarnoj prošlosti, ili o sadašnjosti. Ovaj tekst ima vidokrug očekivanja u skladu s političkom i društvenom klimom onoga vremena, utoliko što je više-manje sva hrvatska književnost 19. stoljeća društveno i politički angažirana. Pisali su svi koji to mogu kako bi svoje sunarodnjake osvijestili o tome u kakvim vremenima žive, odakle prijeti opasnost i što im je činiti. Macun s ovim dopisom nije iznimka. Zbog toga je ovaj tekst donekle stran današnjem implicitnom čitatelju jer je velik broj informacija koje Macun nudi nepotpun i današnji ga čitatelj, na temelju svojeg iskustva i očekivanja, ne može nadopuniti bez većeg angažmana. Zbog toga se Macunovo djelo može promatrati samo kao osobno svjedočanstvo jednog društveno i politički angažiranog pojedinca koji u prikazu svojega putovanja nedvosmisleno ističe svoj nacionalni identitet. Iako ističe slavenstvo kao svoju osnovnu odrednicu, ali i pojam nadređen svim pojedinačnim etničkim skupinama, iz njegovih se postupaka i opisa vidi da slovenske zemlje doživljava kao svoju domovinu. Sklon je promatrati Hrvate kao slavensku braću, prihvaćati njihove ideje i odati im priznanje za zasluge, pri čemu želi upoznati hrvatsku javnost s preporodnim aktivnostima koje se odvijaju u njegovoj domovini. Dati uvid u preporodna zbivanja čini mu se važnijim od prikaza ljepota zemlje u kojoj je boravio, a koja obiluje lijepim krajolikom podesnim za romantičarsko

povezivanje s legendama i mitskom prošlošću. Iz njegove autorske strategije vidi se da je veću pozornost posvetio izravnom prikazu stvarnih događaja i onih iz povijesti nego slikovitosti izraza pa on, očito, više namjerava djelovati podacima nego estetskom razinom teksta.

### 3. Pogled v Pohorje

Macunov putopisni tekst *Pogled v Pohorje* objavljen je u Letopisu Matice slovenske. Budući da je pisan slovenskim jezikom, ovaj je putopisni tekst upućen drugoj publici nego što je to bio slučaj s prethodnim izvješćem s putovanja. Budući da je autor objavio i putopisni tekst na hrvatskom jeziku u hrvatskom časopisu, a pisao je o događanjima u Sloveniji, željeli smo usporediti i provjeriti kako će autor prikazati slovenske zemlje i ljude slovenskoj, a kako hrvatskoj čitalačkoj publici.

Svojoj čitalačkoj publici, oformljenoj na romantičarskoj književnosti, Macun želi ugoditi već u prvoj rečenici svoga putopisa najavom da Pohorje nije samo zemljopisni pojam »nego sega globoko v misli, v narono vero in v poslovice daleč okrog / ... / <« (Macun 1869, 86). Macun ovim svojim putopisom ne može ponuditi sliku dalekih krajeva i tako privući čitatelja. On nudi nešto drugo: Pohorje koje uistinu ne može zamijeniti egzotiku nepoznati predjela, međutim, privlačnost koja dolazi od daljine može zamijeniti dojmom koji ostavlja na posjetioca. Macun je »svetega straha poln stopal skozi temne in vedre, nizke in visoke njegove planine« (Macun 1869, 87). Za njega je to »sveta slovenska zemlja«.

Odmah nakon ovakvog uvoda, autor navodi i poslovice i izreke koje su vezane uz Pohorje, ističući kako su proširene i u krajevima koji su prilično udaljeni od te planine: »Poslal sem ga v Pohorje po smolo; šla je v Pohorje za njega; daleč je kakor v Pohorje« (Macun 1869, 86). Ovo je mjesto u tekstu u kojem se pretpostavlja da je u čitalačkom iskustvu jasan frazem kojeg pisac koristi. Ovaj frazem ne može biti u jezičnom inventaru čitatelju koji ovu planinu poznaje samo kao geografski pojam, a to, dalje, uzrokuje nerazumijevanje autorove potrebe da ode, čak dva puta, u šetnju tim krajem. Naravno, pisac upozorava da je frazem poznat uglavnom Štajercima, čime bitno sužuje svoju publiku. Međutim, time što je frazem poznat Štajercima, Macun ne isključuje hrvatske čitaoce koji žive u krajevima uz granicu sa Štajerskom kao moguće korisnike teksta, utoliko što se može pretpostaviti da je pogranično stanovništvo koristilo slovenski jezik i poznavalo štajersku frazeologiju, barem onu koja se odnosila na toponimiju. Tu mogućnost dozvoljava i Macun: »/.../ te in druge izreke čuješ po jutarnji strani slovenskih gor, in tudi po krajih, odkoder ti nikdar nije videti tega pogorja / ... / <« (Macun 1869, 86).

Da bi se mogao razumjeti interes za Pohorje, treba se prisjetiti činjenica koje su oblikovale obzor očekivanja čitalačke publike za koju je Macun ovo djelo pisao. Još tijekom 19. stoljeća Pohorje je opisano kao mračna šumska divljina, u kojoj vlada velika i strašna tišina. Ovo još neistraženo područje mamilo je romantičarske

pisce koji u Pohorju i njegovim stanovnicima vide arhetip pokrajine koju nije dodirнула civilizacija. U to su vrijeme na Pohorju znali zalutati i oni koje je pratio glas dobrih poznavatelja te planine (Vresnik 2005).

Prvi autorov susret s Pohorjem dogodio se u vrijeme njegova školovanja u Mariboru. Pripovijedajući o svojem školovanju, Macun koristi priliku da ponudi neke podatke o sebi i svojem podrijetlu. Tako doznajemo da je živio »med srednjimi Pesničarji, med katerimi se je rodil pisavec teh vrstic« (Macun 1869, 86). Osim za pokrajinu u kojoj se autor rodio, doznajemo i o njegovom školovanju i o njegovim učiteljima. Očekivano, autor je svoje učitelje podijelio s obzirom na jezik kojim su se koristili, pa tako navodi da »taj čas nisem nikdar slišal iz nobenih ust bivših mi učiteljev ni le ene slovenske besedice, plavalo se je le po nemškem širokom morju« (Macun 1869, 87). Učitelje koji su predavali na njemačkom jeziku autor ne navodi punim imenom, već im navodi samo inicijale. S druge strane, navodi puna imena profesora koji su podučavali na slovenskom jeziku (poput »Zupančiča i Davorina Trstenjaka«), navodeći pri tome da su »tudi Slovence omenjevali kot ljudi, katerih je na svetu / ... /« (Macun 1869, 87).

Nakon evociranja školskih uspomena, što čini svojevrsan okvir ovoga putopisa, autor priča o svoja dva izleta na Pohorje. Na putovanje ga je potaknuo već spomenuti frazem koji je često slušao i u svom rodnom kraju, a koji mu se činio prilično nejasan: »zakaj Slovenci v Pohorje hodijo po smolo« (Macun 1869, 87). Na ovom se mjestu mogu poklopiti obzori očekivanja autora i publike kojoj frazem nije poznat, utoliko što pisac odlazi na putovanje kako bi otkrio značenje frazema, odnosno, sebi, a time i čitaocima koji se poistovjećuju s putopiscem, stvorio iskustvo koje su, po svemu sudeći, prethodne generacije sazele u frazem.

Macun opisuje svoje prvo putovanje na koje je išao u vrijeme kada je radio kao pravnik u Grazu. Putovanje je započeo navečer, a nakon loše prospavane noći, krenuo je na put.

Ubrzo je našao i suputnika, »nekega kmeta iz Mozirja kateri je todi na poti bil proti domu« (Macun 1869, 88). Međutim, suputnik mu nije bio po volji jer

ta človek bil je živa podoba spakedrane takratnje slovenske lege; naučil se je bog naj si ga ve al v velikem Mozirju, al pri vojski al kje nekaj nemški lomiti, pak se mi je neumnež sitni s temi ukradenimi cunjami zmiraj tek zmiraj nudil; čudno me je s početka gledal, da nikakor nisem rad poslušal tega lamanja, te teritvi jezične (Macun 1869, 88).

Nacionalno osviještenom Slovincu suputnik je postao puno draži kada mu je na slovenskom jeziku ispričao narodnu pripovijetku za koju autor kaže da ju je u Velenju zapisao u dnevnik, a u cijelosti je donosi u svom putopisnom zapisu. Iako je, po svemu sudeći, Macun zapisanu pripovijetku smatrao slovenskom narodnom, inačicu ove bajke napisala su braća Grimm. Ne čini se osobito čudnim činjenica da se jedna bajka smatra svojinom njemačke i slovenske usmene književnosti jer su slovenske zemlje stoljećima vezane uz austrijsku kulturu pa je logično da su se

usmenom predajom bajke u svojim osnovnim motivima prenosile u razne krajeve u kojim se govorilo istim jezikom i u kojima su stanovnici dijelili slične kulturne i društvene obrasce.

Seljak je priču dovršio kada su stigli u dolinu, do Slovenj Gradeca, o kojem autor pripovijeda povijest od njegovih početaka, 1316. godine. Najprije podsjeća na raspravu Nijemaca Schreiner i Muchara koji su se sporili o imenu grada koje je tada glasilo Gratz ili Graetz. Također, navodi kako su se vladari nazivali Slovenjgraški ili Windischgratz. Prolazeći po naselju u kojem »ni sem mogel kaj zaslediti domačega, slovenskega«, Macun se prisjeća Trstenjakove rasprave da »ime 'Slovenji' Gradec ni v zvezi z besedo Slovenci nego da se ima izpeljevati od sanskrske korenike 'sru', 'slu' tečem, tedaj 'Vodeni Gradec'« (Macun 1869, 90). Ovdje se autor ponovno legitimira kao domoljub koji ironično ističe germanizirano stanovništvo i germanski duh inače slovenskog mjesta. Ništa privlačno ne vidi Macun niti u župnoj crkvi čiju unutrašnjost, također, opisuju ironično:

ostrmel sem grdih lik in kipov po cirkvi; dobro je, da siromaki ne gledajo toliko v obličje koliko na roke darežljive gospe na velikem oltarju, drugači bi pač gotovo bili pobegli od tega grdo nametanega obraza; tudi beraču nobenemu menda takrat ni mogla priti nikakšna slaba misel, ko je pri sosedu gledal une dve goli tirolski valjuški (Macun 1869, 90).

Drugi put, Macun je putovao na Pohorje dvije godine kasnije, nakon što je neko vrijeme boravio u Celju i naveo da je »malo časa skušal lepo nadarjene mladenčce buditi na čudoređen in znanstven, pak tudi na naroden razvitek /.../« (Macun 1869, 90). Ponovno je putovanje započeo u Velenju gdje je noćio na istom mjestu na kojem i prije dvije godine. Romantičarska književnost na koju je navikla njegova čitalačka publika donosi brojne začudne, u najmanju ruku, neobične likove. Macun na Pohorju nije mogao sresti baš takvu kolekciju žitelja ili prolaznika, on je nastojeći ići tim tragom ipak našao dovoljno neuobičajen lik da je mogao očekivati zanimanje svojih čitalaca. Riječ je o čovjeku što ga je susreo u gostionici koji, iako je bio odjeven kao seljak, nije se činio takvim, pa ga je Macun upoznao.<sup>9</sup> U razgovoru s njim uspio je doznati da se zove Jurij Vodovnik i da piše pjesme. Macun ovdje govori o tome da je 1862. čitao njegov životopis, ali ne donosi podatke o tome, već ističe domoljubne dijelove njegova teksta poput: »na daleč proti izhodu, jugu in zahodu veliko lepih polja, visokih planin štajerskih, hrvaških, kranjskih, kakor tudi nekoliko koroških vidi« (Macun 1869, 92).

Na Pohorju je Macun susreo i čovjeka koji je putovao u Ribnicu. Razgovarajući s njime o pohorskim jezerima, Macun nam prenosi narodna vjerovanja koja kažu da su jezera toliko duboka da nitko nikada nije našao dno, odnosno, da u njima stanuje »povodnji mož, kateri je v teh jezerih doma hudo razsaja in grozno nevihto dela, ča ga kdo vznemiruje« (Macun 1869, 94). Motiv »povodnega

moža« (vodenjaka) potječe iz slovenske narodne bajke iz Prekmurja. Motiv je u umjetničkoj književnosti koristio najpoznatiji slovenski pjesnik France Prešeren. Napisao je istoimeno djelo koje se smatra prvom slovenskom baladom. U baladi je koristio narodni motiv »povodnog moža«, a sadržajnu osnovu za djelo Prešeren je preuzeo iz djela J. V. Valvasora *Slava vojvodine Kranjske*.

Korištenjem bajki i motiva iz slovenskoga folkloru Macun se približava čitatelju čije se književno obrazovanje svodi na usmenu književnost ili je odrastao u okruženju u kojem se uglavnom primalo takvu vrstu književnosti. Budući da je stanovništvo slovenskih zemalja, koje je, po svemu sudeći, većinska publika na koju Macun u ovom tekstu računa, treba imati na umu da se uglavnom radi o seoskom stanovništvu koje nije imalo priliku obrazovati se. Logično je očekivati da će takva publika djelo lakše prihvatiti ako se, barem dio njega, uklapa u obzor njihova očekivanja, koji se formirao na djelima usmene književnosti, u velikoj mjeri temeljenoj na legendi, bajci i pjesmi. S druge strane, sve to može biti i poziv čitalačkoj publici da se prisjeti svoje prošlosti koja je pisana i u legendama koju su starije generacije poznavale, a oni je zaboravljaju.

Macun uspostavlja poseban odnos između pojedinih pojava u prirodi i čovjekovog raspoloženja koje priroda može mijenjati ili podupirati. Opise prirode Macun koristi kako bi istaknuo poneki domoljubni motiv iz slovenske prošlosti. Nakon što je u osnovnim crtama opisao što se sve može vidjeti s vrha Pohorja, Macun se obraća čitatelju: »Al bi Vam šte našteval, katera mesta da se vidi jo? Pojdite sami tam, pak bote videli / ... / << (Macun 1869, 95).

Macun se ovim putopisom predstavlja slovenskoj publici kao slovenski pisac. U ovom je tekstu puno manje izraženo insistiranje na nacionalnom ponosu i isticanju nacionalne svijesti, te veličanje politički angažiranih suvremenika u odnosu na putopis pisan za hrvatsku publiku. U prethodnom se putopisu Macun legitimira kao Slovenac koji je čuo kritike upućene pripadnicima južnoslavenskih naroda, naročito slovenskoga pa je imao potrebu obraniti nacionalni ponos i napisati izrazito nacionalno obojani tekst u obliku putopisne proze. S druge strane, njegov je slovenski putopis motiviran frazemom koji je uobičajen u slovenskoj frazeologiji, a odnosi se na mjesto za koje su iskazivali interes mnogi romantičari. Budući da se radi o prostoru koji je nepoznat, jasno je da golica maštu Macunovih suvremenika. Zbog toga je Macun odabrao upravo ovo, po svemu sudeći opasno odredište.

Atmosferu mističnosti, koja je bila poželjna u okviru romantičarske poetike, Macun održava koristeći mitološke elemente zasnovane na slavenskoj i slovenskoj mitologiji, bajke i legende. To čini tako što prenosi cjelovitu bajku koju mu suputnik pripovijeda, priča o povodnom možu koji živi u planinskom jezeru i podsjeća na jednu žrtvu planine koja je život izgubila u Dravi.

Iako se ovaj putopisni tekst bavi izletom u mistične krajeve, izlet u planine smatra se tipičnim slovenskim itinerarijem. Velik broj hrvatskih Slovenaca legitimira se upravo potrebom za odlaskom u planinske krajeve. Osim toga, Macun

ističe svoju nacionalnu svijest opisujući svoje suputnike. Tu je seljak koji mu nije ugodno društvo dok govori njemačkim jezikom, ali kada progovori slovenskim i to pričajući slovensku narodnu priču, puno mu je draži. Također spominje i pjesnika koji je poznat u pohorskom kraju, naročito po tome što piše nacionalno osviještenu poeziju. Iz njegovih stihova, koje Macun navodi, vidi se da ne insistira samo na slovenstvu, već prihvaća, kao što je to slučaj u putopisu na hrvatskom jeziku i južnoslavensku ideju.

#### 4. Zaključak

S obzirom na sagledane značajke oba putopisa, Macun se identificira kroz slovenski nacionalni identitet. Birajući slovenski itinerarij o kojem piše na slovenskom, ali i hrvatskom jeziku, ističući slovensku nacionalnu svijest i stavljajući je u opoziciju s germanskom, veličanjem istaknutih suvremenika, ali i promatranjem i zapisivanjem svjedočanstava o narodnom životu i kulturi. Osjećaj slovenskoga nacionalnoga identiteta Macun potvrđuje u dijelovima teksta u kojima ističe različitost; on koristi svaku priliku da napadne tuđinskoga vladara, on pristaje uz hrvatsku braću, ali u prvom redu zato što su na istoj strani. Iz onih dijelova teksta u kojima Macun piše o potrebi za zajedništvom u borbi za istu ideju, opet se može iščitati stav prema kojem Macun ne dvoji oko svojega slovenskoga identiteta. Dakle, Macun se identificira kao Slovenac koji uvažava ostale južnoslavenske narode i nema ništa protiv zajedništva s njima, ali bez poistovjećivanja s njima, odnosno, uz zadržavanje svijesti o vlastitom, slovenskom identitetu. Bliskost naroda i njihovih pripadnika je poželjna, ali tek nakon uspostave i osvješćivanja njihovih zasebnih identiteta. Tim jasnim, izdiferenciranim stavom, Macun se odjeljuje od zamagljenih i često neprovidnih ideja o mogućem zajedništvu svih, a poglavito južnih Slavena. Macun jest za bliskost, ali ju pragmatično doživljava kao uvjet opstanka pred germanizacijom i mađarizacijom. To u većoj mjeri dolazi do izražaja u putopisu *Prizor slovenskoga žitja u Bliedu* gdje Macun jasno ističe germansku prijetnju metaforom u kojoj Slovence (ne Slavene) naziva pilićima. Macun za južne Slavene koristi termin Jugoslaveni, ali pri tome Slovence ističe kao zasebni dio zajednice koje povezuje zajedničko podrijetlo. Sličnost s ostalim južnoslavenskim narodima, ponajviše s Hrvatima koji su im bili najbliži susjedi i koji su s njima dugi niz godina dijelili sudbinu u okviru Austro-Ugarske Monarhije, potaknula je Macuna, ali i ostale preporoditelje na zajedništvo kojem je cilj bio udaljiti se od germanskog utjecaja. Pogotovo u novijoj povijesti južnoslavenskih naroda do izražaja dolazi pragmatičnost panslavizma. Unatoč svim onim značajkama koje Macun u svojim putopisima ističe kao temelj za zajedništvo (jezik, običaji, podrijetlo i, uostalom, zajednički protivnik), došlo je do razlaza južnoslavenske zajednice upravo na temelju doživljavanja nacionalnoga identiteta kao odrednice po kojoj su se pojedine socijalne grupe počele razlikovati jedne od drugih.

Misli koje proizlaze iz Macunovih tekstova bliske su etno-simboličkoj perspektivi nacionalnog identiteta, pri čemu se uporište za takav stav kod Macunovih tekstova prepoznaje u činjenici da naglašava ulogu vrijednosti tradicije, simbola i mita. Cijeli putopis *Pogled v Pohorje* usmjeren je upravo na isticanje ljepote ovoga dijela Slovenije. Osim što naglašava ljubav prema slovenskom jeziku i s negodovanjem piše o suputnicima koji su skloni konverzaciji na njemačkom jeziku, Macun velik dio teksta posvećuje i narodnim predajama poput onoj o *Povodnom možu* i ostalim frazemima u kojima se referira na Pohorje. Slično čini i u putopisu *Prizor slovenskoga žitja u Bliedu* u kojem ističe slavensko podrijetlo slovenskoga naroda u priči o Črtomiru, o poganskoj božici ljubavi, Živi i Triglavu, simbolu svih Slovenaca. Velik značaj Macun pridaje i opisima i objašnjenjima suvremenijih simbola kojima je istaknuto slovenstvo poput priča o Slovenkama koje su zaustavile Francuze, te ističe one koje smatra važnima za stvaranje svijesti o slovenskoj naciji: Franca Prešerna, Luku Tomana i ostale. On veliku vrijednost pridaje vlastitome jeziku, mitovima koje opisuje i poslovicama tipičnima za slovenski etnički prostor i na temelju toga se prepoznaje kao Slovenac, blizak Slavenima s kojima dijeli mit o zajedničkom (ilirskom) podrijetlu, ali potpuno otuđen od nadređenog germanskog naroda.

Pišući na hrvatskom i slovenskom jeziku, te objavljujući na oba jezična područja, Macun gradeći identitete prilaže poznavanju tih naroda i razvoju njihovih kultura. Može biti da je upravo to njegovo nastojanje da mu tekstovi budu od koristi za ideju za koju se zalagao, što je, izvjesno za njega bilo iznad postizanja estetskih razina, rezultiralo time da kulturna povijest dvaju naroda bilježi njegovo postojanje, ali se ne bavi njegovim djelom. Stoga, pri valorizaciji njegovoga rada, umjesto naglaska na estetskoj i umjetničkoj komponenti, treba istaknuti njegov doprinos i zalaganje za uporabu narodnoga jezika i širenje ideja o zajedništvu na širu čitalačku publiku kojoj su njegovi tekstovi bili namijenjeni.

## Notes

- <sup>1</sup> Ovakvo Herderovo shvaćanje usmjerilo je cjelokupno europsko promišljanje naroda i nacija (Švoger 1998, 458; Herder 1803).
- <sup>2</sup> On je preuzeo teoriju o tome da Kranjci, Korošci, donji Štajerci i kajkavski Hrvati pripadaju istom jezičnom području (Zajc 2006, 32).
- <sup>3</sup> Stanko Vraz (Cerovec pri Ljutomeru, 1810. – Zagreb, 1851.). Pjesnik, sakupljač narodnog blaga, glazbeni kritičar. Bavio književnošću i filologijom. za vrijeme studija filozofije i prava u Grazu upoznao je Ljudevita Gaja koji ga je oduševio svojim idejama. Njihov razgovor potaknuo je Vraza na putovanje po Hrvatskoj, gdje se predstavljao kao slovenski pjesnik i sakupljač narodnoga blaga. Oduševljen ljudima i krajevima kojima je prolazio, Vraz je s odobravanjem promatrao preporodni zanos koji se širio i sve je više mogućnost razvoja slovenskih zemalja vidio upravo u spajanju s Hrvatskom. S druge strane, Ljudevit Gaj i Dragutin Rakovac vidjeli su u Vrazu osobu koja bi trebala pokušati pridobiti štajerske Slovence za ilirsku ideju. Godine 1839. Vraz se preselio u Hrvatsku. I nakon preseljenja, ostao je glavni propagator ilirske ideje u Sloveniji i održao je vezu s Prešernom. Pokrenuo je i uređivao najozbiljniji književni časopis preporodne epohe *Kolo* u razdoblju od

1842. do 1851. Od 1846. bio je tajnik Matice ilirske. Iako je svoje književno stvaralaštvo započeo u Sloveniji, kao profesionalni književnik ostvario se u Hrvatskoj (Kržišnik-Bukić 2006, 75; Šidak 1988).

- 60<sup>4</sup> Davorin Trstenjak (Krčevina na Štajerskem, 1848. – Zagreb, 1921.), pedagog i pisac. Bio je ugledni prosvjetni djelatnik koji je radio u Dugoj Resi, Karlovcu, Kostanjevici i Gospiću. Trstenjak je bio priznati pedagog u Hrvatskoj. Redovito se javljao u hrvatskim časopisima, gdje je pisao tekstove kojima je nastojao unaprijediti učiteljsku struku, popraviti status učitelja i osvježiti podučavanje novim nastavnim metodama (Kržišnik-Bukić 2006, 66; Franković 1978).
- <sup>5</sup> Macun je jedan od brojnih slovenskih intelektualaca koji je djelovao i na hrvatskim prostorima. O njihovom životu i djelovanju, ali i pitanju njihovog identiteta pisala je Vera Kržišnik-Bukić koja ističe prisutnost Slovenaca na prostoru cijele današnje Republike Hrvatske (Kržišnik-Bukić 1998). Također, autorica navodi značajan broj intelektualaca, među njima i književnih djelatnika, koji su bili aktivni na prostoru današnje Republike Hrvatske (Kržišnik-Bukić 1994/95, 86) i naglašava potrebu za daljnjim istraživanjem upravo onih pojedinaca koji su živjeli na području grada Zagreba (Kržišnik-Bukić 1993).
- <sup>6</sup> Uz druge slovenske profesore, umjetnike i pisce koji su djelovali na prostoru Hrvatske, Macuna ističe i Vera Kržišnik-Bukić u svojem radu *O slovenih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdanj do danes* (Kržišnik-Bukić 2006, 66–67). O njemu i o njegovom djelovanju pisao je Emilijan Lilek, prikazujući i rad drugih Slovenskih profesora koji su podučavali u srednjim školama na prostoru današnje Hrvatske (Lilek 1933).
- <sup>7</sup> Valentin Mandelc (Kranj, 16. veljače 1837. – Karlovac, 12. svibnja 1872.), pripovjedač i prevoditelj. U Beču je studirao klasičnu filologiju i slovenistiku. Kao profesor službovao je u Varaždinu i Karlovcu. Pisao je pjesme, pripovijetke, prevodio je dramska djela, uglavnom s francuskog jezika (Koblar 2009).
- <sup>8</sup> Fran Erjavec (Ljubljana, 4. rujna 1834. – Gorica, 12. siječnja 1884.) biolog i pripovjedač. U Beču je studirao prirodopis, a nakon završenog studija službovao je kao profesor u Zagrebu i Gorici. Mnogo je putovao, naročito po slovenskim krajevima. Zanimao se za prirodu, folklor i narodni izričaj (Grafenauer 2009).
- <sup>9</sup> Vodovnik Jurij, (Skomarje, 22. travnja 1791. – 17. prosinca 1858.). Čitati je naučio kući. Budući da je bio bolehljiv pa je tkaio kod kuće Svoje je pjesme davao ili prodavao i od toga je živio. Opisivao je vlastiti i narodni život na Pohorju (Cvetko 2009).

## Literatura

- Dežman, J. (ur.), 2004. *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004*. Didakta, Radovljica.
- Cvetko, J. Jurij Vodovnik kot avtor in pevec svojih pesmi, [http://www.etno-muzej.si/pdf/0354-0316\\_12\\_Cvetko\\_Jurij.pdf](http://www.etno-muzej.si/pdf/0354-0316_12_Cvetko_Jurij.pdf) (12. travnja 2009.).
- Franković, D., 1978. *Davorin Trstenjak: borac za slobodnu školu: 1848–1921*. Školska knjiga, Zagreb.
- Gaj, Lj., 1830. *Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisanja*. Tiskarnica Kraljevskog vseučilišća, Budim.
- Grafenauer, I., 2009. Erjavec Fran. *Slovenski biografski leksikon*, <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:0434/VIEW/> (17. siječnja 2014.).
- Herder, J. G., 1803. *Outlines of a Philosophy of the History of Man*. Luke Hansard, London.

- Hroch, M., 2006. *Društveni preduvjeti nacionalnih preporoda u Europi*. Srednja Europa, Zagreb.
- Katičić, R., 2001. Kroatistika na slavističkom obzorju. U *Drugi hrvatski slavistički kongres, Zbornik radova II*. Zagreb, 569–582.
- Koblar, F., 2009. *Mandelc Valentin. Slovenski biografski leksikon*, <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:1557/VIEW/> (17. siječnja 2014.).
- Kržišnik-Bukić, V., 1993. Slovenski gostinci in pomen slovenskih gostiln v Zagrebu v 30-tih letih 20. stoletja. *Razprave in gradivo – Revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents – Journal of Ethnic Studies* 28, 136–142.
- Kržišnik-Bukić, V., 1994/95. Okvirni pregled poteka, vzrokov in pomena izseljevanja Slovencev na Hrvaško. *Razprave in gradivo – Revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents – Journal of Ethnic Studies* 29–30, 85–92.
- Kržišnik-Bukić, V., 1998. Slovenci na Hrvaškem in slovensko narodno vprašanje. *Razprave in gradivo – Revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents – Journal of Ethnic Studies* 33, 7–30.
- Kržišnik-Bukić, V., 2006. O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdanj danes. U K. Munda Hirnök & M. Ravnik (ur.) *Slovenci na Hrvaškem: dediščina in sedanjost*. Slovensko etnološko društvo, Ljubljana, 15–87.
- Leerssen, J., 2009a. Odjeci i slike: refleksije o stranom prostoru. U Dyserinck, H., Fischer, M. S., Leerssen J. T., Moura J.-M., Pageaux, J.-H. & Syndram, K. U. *Kako vidimo strane zemlje: Uvod u imagologiju*. Srednja Europa, Zagreb, 83–97.
- Leerssen, J., 2009b. Retorika nacionalnog karaktera: programatski pregled. U Dyserinck, H., Fischer, M. S., Leerssen J. T., Moura J.-M., Pageaux, J.-H. & Syndram, K. U. *Kako vidimo strane zemlje: Uvod u imagologiju*. Srednja Europa, Zagreb, 99–124.
- Lilek, E., 1933. *Slovenski v tujini službujuči šolniki*. Samozaložba, Celje.
- Macun, I., 1861a. Prizor slovenskoga žitja u Bliedu. *Naše gore list* 28, 224–226.
- Macun, I., 1861b. Prizor slovenskoga žitja u Bliedu. *Naše gore list* 29, 233–234.
- Macun, I., 1869. Pogled v Pohorje. *Letopis Slovenske Matice*, 86–97.
- Özirimli, U., 2000. *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*. St. Martin's Press, New York.
- Peti-Stanić, A., 2008. Jezik naš i/njihov. *Vježbe iz poredbene povijesti južnoslavenskih standardizacijskih procesa*. Srednja Evropa, Zagreb.
- Phinney, J. S., 1990. Ethnic Identity in Adolescents and Adults: Review of Reserch. *Psychological Bulletin* 108, 499–514.
- Stančić, N., 1989. *Gajevo, Još Horvatska ni propala' iz 1832–33*. Globus, Zagreb
- Šidak, J., 1988. *Hrvatski narodni preporod - ilirski pokret*. Školska knjiga, Zagreb.
- Šlebinger, J., 2009. *Macun Ivan*. Slovenski biografski leksikon. <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:1505/VIEW/> (30. studenoga 2013.).

Švoger, V., 1998. Recepcija Herdera u hrvatskome narodnom preporodu na temelju Danice ilirske. Časopis za suvremenu povijest 30, 455–478.

Vresnik, O., 2005. Pohorje – časovnost nečasovnega. U B. Čas *Strukture prostora in časa. Kamniški sociološki zbornik*. Šolski center Rudolfa Maistra, Kamnik, 195–202.

Zajc, M., 2006. *Kje se slovensko neha in hrvaško začne*. Modrijan, Ljubljana.